

OLGIERD BRZOZOWSKI

ROBOTY GEOLOGICZNO-POSZUKIWAWCZE I ROZPOZNAWCZE JAKO PRZEDMIOT STOSUNKU PRAWNEGO

ZASADNICZYMI PODSTAWAMI PRAWNYMI regulującymi stosunki pomiędzy zlecającym a wykonawcą robót geologiczno - poszukiwawczych i rozpoznawczych są:

1) Zarządzenie Przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego z dnia 11.1. 1954 r. w sprawie zasad i trybu zawierania umów o wykonanie robót budowlano - montażowych objętych planem inwestycyjnym (Monitor Polski A-5 poz. 53 z 1952 r.).

2) Uchwała nr 17 Prezydium Rządu z dnia 10.1. 1952 r. w sprawie zasad rozliczeń za roboty budowlano-montażowe i prace projektowe w zakresie inwestycji i kapitalnych remontów między jednostkami gospodarki społecznej.

Zadaniem niniejszego artykułu jest analiza najważniejszych postanowień tych aktów normatywnych i ich praktycznego stosowania, przy czym dla uproszczenia będziemy odznaczali je w dalszym ciągu mianem „Zarządzenia“ albo „Uchwały“.

Obydwie podstawy dotyczą właściwie robót budowlano - montażowych, jednak z uwagi na brak przepisów specjalnych dla robót geologicznych znajdują drogą odpowiedniej adaptacji zastosowanie przy tych właśnie robotach. Jako zamawiający w ramach resortu geologii występuje z reguły Instytut Geologiczny, wykonawcami są przedsiębiorstwa geologiczne i wiertnicze różnych resortów.

Rozpoczęcie stosunku prawnego między zamawiającym a wykonawcą następuje w zasadzie z chwilą zawarcia pisemnej umowy. Paragraf 2 Zarządzenia mówi, że udzielanie zamówień następuje w formie pisemnych umów. Innymi słowy, wszelkie akta dokonane przed zawarciem umowy nie mają dla obu stron charakteru wiążącego i nie stanowią podstawy do wzajemnych roszczeń. W świetle tego przepisu zarówno wstępne porozumienia co do zaplanowanych robót, jak i pisemne zlecenia mają wyłącznie charakter informacyjny - orientacyjny, wiążąca jest dopiero umowa. Nie oznacza to jednak, że przyjęty w praktyce system

udzielania zleceń przed zawarciem umowy nie ma uzasadnienia, gdyż jest rzeczą słuszną i celową, aby wykonawca mógł się zorientować w zapotrzebowaniu zamawiającego, a także i po to, aby na tej podstawie mógł łatwiej opracować i przedstawić zamawiającemu umowę. Aby zlecenie mogło spełnić takie zadanie, musi być do niego dołączona dokumentacja geologiczna, techniczna i kosztorys, opracowane przez zamawiającego.

Zarządzenie rozróżnia trzy rodzaje umów zawieranych między zamawiającym a wykonawcą:

- umowę wieloletnią, gdy roboty będą się ciągnęły przez czas dłuższy niż do końca roku kalendarzowego,
- umowę roczną na poszczególne lata kalendarzowe w ramach umowy wieloletniej,
- umowę jednoroczną w wypadku, gdy roboty mają być wykonane do końca roku kalendarzowego.

Trzy dalsze typy umów o identycznych nazwach, lecz dotyczące stosunków między wykonawcą a podwykonawcą, nie będą tutaj szczegółowo omawiane, gdyż nie dotyczą bezpośrednio zamawiającego. Paragrafy 2—4 załącznika do Zarządzenia wyraźnie sprawę tę regulują, obarczając wykonawcę odpowiedzialnością wobec zamawiającego za organizację i wykonanie robót przez podwykonawcę.

Do umowy wieloletniej zamawiający obowiązany jest dostarczyć wykonawcy załącznik, a mianowicie:

- dokumentację techniczną wraz z kosztorysem wstępnym oraz dokumentację geologiczną (projekt wstępny),
- zestawienie wszelkich robót z podaniem ich kosztów oraz terminem rozpoczęcia i zakończenia,
- ewentualne warunki specjalne.

Używane w Zarządzeniu zwroty: „projekt wstępny“ oraz „wytyczne organizacji budowy z objaśnieniami i generalnym planem budowy“ to właśnie dokumentacja lub założenia geologiczne i techniczne dla wierceń i robót górniczych, które określają przewidywany

profil geologiczny oraz warunki techniczne wraz ze szkicem sytuacyjnym i harmonogramem robót. Orientują one wykonawcę w rozmiarze i terenie robót, ustalają rodzaj aparatu i wymiary wierceń oraz termin rozpoczęcia i zakończenia robót.

Do umowy rocznej zamawiający powinien dostarczyć już w chwili podpisania:

- a) wyciąg z tytułu inwestycyjnego i zestawienia kosztów robót wraz z harmonogramem,
  - b) plan sfinansowania według kwartałów,
  - c) warunki szczególne, co do których strony uprzednio się porozumiały,
- a w terminach przewidzianych umową:
- d) dokumentację techniczną wraz z kosztorysem szczegółowym i dokumentacją geologiczną.

W warunkach resortu geologii najczęściej stosowaną umową jest umowa jednoroczna. Także tutaj Zarządzenie odróżnia dokumentację, która powinna być dostarczona w chwili podpisania umowy, od dokumentacji, którą zamawiający może dostarczyć w późniejszym terminie. W chwili podpisania zamawiający zobowiązany jest dostarczyć:

- a) dokumentację geologiczną,
  - b) wstępną dokumentację techniczną ze wstępnym kosztorysem i harmonogramem robót,
  - c) wyciąg z tytułu inwestycyjnego,
  - d) plan sfinansowania według kwartałów,
  - e) warunki szczególne wynikające z porozumienia stron,
- a w terminach późniejszych, określonych umową:
- f) szczegółową dokumentację techniczną ze szczegółowym kosztorysem.

Zarządzenie używa terminologii odmiennej, dostosowanej do robót budowlano - montażowych, a mianowicie „projekt wstępny wraz z kosztorysami określającymi zakres robót” (§ 7 i analogiczne). Przy wierceniach geologiczno - poszukiwawczych i rozpoznawczych „projektem wstępnym” jest dokumentacja geologiczna, obejmująca również szkic sytuacyjny (właściwie: założenia geologiczne), i techniczna.

Dokumentacja techniczna składa się z części opisowej, w której podano rodzaj wiercenia, rodzaj aparatu, początkowe i końcowe wymiary, rurowanie itp. oraz orientacyjny lub ostateczny termin rozpoczęcia i zakończenia robót, wreszcie — co jest bardzo pożądane, ale nie zawsze wykonywane — graficzną ilustrację dokumentacji technicznej, czyli tak zwany techniczny plan robót. Kosztorysu wstępnego nie sporządza się z reguły.

Wstępną orientacją co do wartości umowy jest suma powstała przez pomnożenie metrażu przez średnią cenę jednostkową, ustaloną w porozumieniu z wykonawcą i przyjętą do planu obydwu stron.

Posiadając takie dokumenty, wykonawca jest dostatecznie zorientowany, co, gdzie, kiedy, w jaki sposób i za jaką ogólną cenę ma wykonać. Wszystkie wyżej wymienione dokumenty wykonawca otrzymuje z Instytutu w zasadzie jeszcze przed zawarciem umowy. Brakuje tylko szczegółowego kosztorysu, który zgodnie z zarządzeniem, może być dostarczony później, w terminie określonym przez strony w umowie.

Punkt 2 § 7 mówi o „ogólnych wytycznych organizacji budowy z objaśnieniami i generalnym planem budowy”. W naszych warunkach wytyczne te zawarte są także w dokumentacji technicznej i geologicznej, która zawiera szkic sytuacyjny otworów i przewiduje ewentualną kolejność rozpoczynania poszczególnych otworów. Poza tym poszukiwania geologiczne mają ten szczególny charakter, że jeśli początkowe otwory dadzą geologowi zamierzony efekt, to dalszych już się nie wykonuje. Przy robotach budowlanych wiadomo z góry, że powstanie szereg budynków; ukończenie budowy budynku mieszkalnego bynajmniej nie wpływa na zaniechanie budowy pomieszczenia gospodarczego. Zarówno roboty budowlane, jak i montażowe mają charakter powierzchniowy, a co za tym idzie, dadzą

się z góry w sposób ścisły przewidzieć i określić. Przy robotach geologiczno - poszukiwawczych i rozpoznawczych istnieje zawsze i z natury musi istnieć czynnik prawdopodobieństwa; gdyby wszystko było jasne, nie trzeba by było wiercić. Ten właśnie czynnik ma decydujący wpływ na postęp robót, na rozwinięcie lub skrócenie frontu robót. Punkt 6 § 7 mówi o rysunkach roboczych. W naszych warunkach rysunku roboczego typu budowlanego nie sporządza się, natomiast zastępuje go wspomniany wyżej, w graficznej formie ujęty, techniczny plan robót. Punkt 7 § 7 nie ma praktycznego zastosowania przy robotach geologiczno - poszukiwawczych i rozpoznawczych; dostawa maszyn, urządzeń itp. należy z reguły do wykonawcy, a termin tej dostawy zależy od określonego terminu rozpoczęcia robót. Trzeba jeszcze dodać, że dokumentacja różni się formą i treścią w zależności od głębokości wiercenia; wiercenia głębokie (od 500 m) wymagają szerszej dokumentacji.

Wydaje się, że taka interpretacja jest najskusniejsza, a jednocześnie nie naruszająca intencji ustawodawczej Zarządzenia. W każdym razie nie budzi ona wątpliwości u wykonawców, którzy specjalny nacisk kładą na szczegółowy kosztorys robót; dostarczenie na czas tych kosztorysów leży zresztą obecnie w centrum uwagi pionu technicznego Instytutu. Termin zawarcia umowy określa § 9 Zarządzenia, mianowicie: umowy powinny być zawarte przed rozpoczęciem kwartału kalendarzowego, w którym ma nastąpić rozpoczęcie robót. W praktyce okazało się, że o ile przy robotach rozpoczynających się w II kwartale wykonanie tego przepisu nie nastęrcza trudności, o tyle przy robotach rozpoczynających się np. w styczniu zachowanie tego przepisu było prawie niemożliwe. Dlatego też ukazało się Zarządzenie Przewodniczącego PKPG nr 6 z dnia 8. 1. 54 r. (Biuletyn PKPG nr 2/54) przedłużające termin zawarcia umów o wykonanie robót, które mają być prowadzone w I kwartale 54 r. do dnia 28 lutego br., oraz przewiduje dalsze ulgi terminowe dla robót posługiwych lub nie mających tytułu inwestycyjnego w 1954 r. a nie zakończonych w roku ubiegłym. W tym ostatnim wypadku nastąpiło nawet zupełne zwolnienie od zawarcia umowy.

Obowiązek sporządzania umowy ciąży na wykonawcy. Musi on najpóźniej na 28 dni przed upływem terminu do zawarcia umowy przesłać zamawiającemu jednostronnie podpisany projekt umowy w trzech egzemplarzach, wyjaśniewszy uprzednio wszelkie istniejące okoliczności. Zamawiający obowiązany jest w zasadzie umowę podpisać i zwrócić wykonawcy w ciągu 7 dni, także wtedy, jeśli ma zastrzeżenia co do niektórych postanowień umowy. W tym wypadku zamawiający musi uczynić nad swoim podpisem wzmiankę, że zgłasza zastrzeżenia ujęte w protokole rozbieżności, który przesyła wraz z umową wykonawcy. Od tej chwili umowa wiąże strony tylko w zakresie osiągniętego porozumienia. Jeśli wykonawca uzna zastrzeżenia zamawiającego zawarte w protokole rozbieżności, zawiadamia o tym w ciągu 7 dni zamawiającego, czyniąc odpowiednią wzmiankę o tym w umowie. Z tą chwilą protokół rozbieżności nabiera charakteru porozumienia dodatkowego, wiążącego obie strony. Jeśli strony nie mogą uzgodnić wszystkich warunków umowy, wykonawca powinien podjąć odpowiednie kroki za pośrednictwem swojej jednostki nadzorującej. Gdy i te próby zawiodą, obie strony uprawnione są do złożenia w Państwowej Komisji Arbitrażowej wniosku o rozstrzygnięciu sporu (przedumownego).

Umowa raz zawarta staje się trwałą podstawą stosunków wzajemnych obydwu stron. Dlatego też odstąpienia do umowy nie pozostawiono dowolnej ocenie stron, lecz wymagana jest zgoda właściwego ministra, o ile obie strony podlegają jednemu ministrowi, a jeśli nie, wówczas decyduje Przewodniczący PKPG. Z przepisu tego wynika intencja ustawodawcy podkreślenia wagi umowy i koniecznej stabilizacji stosunków między wykonawcą a zamawiającym.

Istotną częścią umowy są tymczasowe warunki umowne określające prawa i obowiązki zamawiającego i wykonawcy, zawarte w załączniku nr 7 do Zarzą-

dzenia; omówimy te warunki, które najczęściej występują.

Wykonawca ma obowiązek starannego i zgodnego z dokumentacją geologiczną i techniczną wykonania powierzonych robót. W wypadku wadliwego wykonania robót zamawiający ma prawo żądać poprawienia wadliwości na koszt wykonawcy. Punkt 3 § 5 mówi, że wykonawca powinien wykonać roboty starannie według zasad sztuki budowlanej (wiertniczej) i wiedzy technicznej. Na tle takiego postanowienia wykonawca odpowiada za słaby postęp robót wynikający ze złego lub niekompletnego wyposażenia technicznego. O ile więc np. dokumentacja geologiczna przewiduje możliwość spotkania na drodze wiercenia gładów morenowych, a wykonawca rozpoczął pracę bez odpowiedniego sprzętu, to słabym wynikiem niewątpliwie na wypadek napotkania gładu zamawiający nie jest zobowiązany płacić. Wszelkie roboty dodatkowe wymagają uprzedniego pisemnego zlecenia zamawiającego. Jeżeli wykonawca wykonał roboty bez pisemnego zlecenia, zamawiający może ich nie przyjąć, chyba że roboty te były niezbędne ze względu na bezpieczeństwo lub uchronienie przed awarią. Wynika z tego wyraźnie, że nie wystarczy polecenie kolektora na dalsze głębinie otworu. Polecenie to, nawet wtedy gdy jest słuszne i celowe, wymaga pisemnego potwierdzenia zamawiającego, to znaczy w naszych warunkach dyktanda Instytutu.

Zamawiający, który nie dostarcza lub dostarcza niekompletną dokumentację, poddany zostaje rygorom przewidzianym w § 19 załącznika. Wykonawca może w tym wypadku wyznaczyć termin ostateczny albo też wykonać brakującą część dokumentacji na koszt zamawiającego. Jeśli braki w dokumentacji powodują opóźnienia lub zatrzymanie robót, zamawiający musi zgodzić się na odpowiednio przesunięcie harmonogramu robót. Opóźnienia terminu wykonania robót nie obciążają wykonawcy, gdy powstały przeszkody z winy zamawiającego bądź z przyczyn siły wyższej lub innych okoliczności, których usunięcie nie leżało w możliwościach wykonawcy. Niepogody, mrozu itp. nie uważa się za siłę wyższą, chyba że miały charakter katastrofalny. W każdym jednak wypadku wykonawca musi zawiadomić zamawiającego o rodzaju przyczyn i rozmiarach opóźnienia.

Odbiór robót geologiczno - poszukiwawczych i rozpoznawczych dokonywany jest w terminach miesięcznych (kalendarzowych), a to w związku z miesięcznym fakturowaniem przyjętym przez wykonawców na podstawie Uchwały. Jeśli wady lub braki stwierdzone przy odbiorze są istotne, zamawiający może roboty nie przyjąć, to znaczy nie akceptować miesięcznego protokołu odbioru robót. W ten sposób wykonawca ponosi koszty wykonanej roboty, gdyż bez akceptacji protokołu nie może wystawić faktury. Niezależnie od tego wykonawca ponosi pełną odpowiedzialność za wszystkie straty i szkody poniesione na skutek wad i braków spowodowanych przez zamawiającego.

Sanckje w przypadku niewykonania lub nieterminowego wykonania umowy nie były dotychczas w praktyce Instytutu stosowane, jak również i wykonawcy nie nalegali zbyt na włączenie ich do umowy. Rezerwa ta jest zrozumiała; obie strony nie zawsze dotrzymywały warunków i przepisów Zarządzenia, a przewidziane w §§ 90—94 sankcje są obosieczne. I tak wykonawca wypłaca karę umowną zamawiającemu w wysokości 10% umownego kosztu niewykonanych robót (w całości lub częściowo niewykonanych). Z drugiej strony, o ile z winy zamawiającego plan, wykonawcy ulega zmniejszeniu (np. anulowanie zlecenia), zamawiający wypłaca wykonawcy karę umowną w wysokości 5% umownego kosztu skreślonych robót. Poza tym kary umowne przewidziane są w wypadku niedostarczenia na czas dokumentacji oraz niedokonania w terminie odbioru robót. W razie zwłoki wykonawcy zamawiający może wyznaczyć nowy termin robót albo odstąpić od umowy, w każdym jednak razie wykonawca obowiązany jest uiścić karę umowną. Również wykonawca może wystąpić o ze-

zwolenie na rozwiązanie umowy, gdy zamawiający zwleka z dostarczeniem dokumentacji.

Jeśli chodzi o rozliczenia między wykonawcą (podawcą) a zamawiającym (płatnikiem), Uchwała postanawia, że następują one w trybie rozliczeń inkasowych na podstawie faktur, o ile należność przewyższa 900 zł; dla należności niższych pozostaje forma przelewu bankowego lub przekazu pocztowego. Podstawą rozliczeń za wykonane roboty są alternatywnie:

- 1) faktury przejściowe i końcowe,
- 2) faktury miesięczne.

Formę faktury ustala zarządzenie właściwego ministra, wydane w porozumieniu z Przewodniczącym PKPG, i Ministra Finansów. Uchwała faworyzuje system faktur miesięcznych, dając temu wyraz w § 6 w formie zobowiązania Przewodniczącego PKPG i zainteresowanych ministrów do stworzenia warunków umożliwiających przejście na system rozliczeń oparty na miesięcznych fakturach wykonawcy. Miesięczny system fakturowania przyjęty przedsiębiorstwa resortu górnictwa, a ostatnio także Przedsiębiorstwo Robót Geologicznych. System ten niewątpliwie ułatwia ścisłą kontrolę finansową robót w czasie ich trwania, która się odbywa w odstępach miesięcznych; przy fakturach przejściowych ostateczne, ścisłe rozliczenie następuje dopiero po zakończeniu robót.

Miesięczna faktura wykonawców sporządzana jest na podstawie szczegółowego, umownego kosztorysu i w oparciu o sporządzony przez wykonawcę i potwierdzony przez zamawiającego miesięczny protokół odbioru robót, stanowiący konieczny załącznik do faktury. Brak tego załącznika jest jednym z warunków całkowitej odmowy akceptacji faktury. System miesięczny faktur dopuszcza zaliczkowanie: wykonawca składa za roboty wykonane w pierwszej połowie miesiąca żądanie zaliczki, akceptowane przez zamawiającego, nie dołączając aktów zdawczo-odbiorczych (protokołów odbioru). Zaliczkę tę potrąca się przy pokrywaniu faktur miesięcznych. Termin akceptu wynosi dla faktur miesięcznych pięć dni; brak zastrzeżeń ze strony płatnika w tym terminie uważa się za akcept milczący. Paragraf 14 Uchwały mówi o wypadkach, w których płatnik uprawniony jest do całkowitej lub częściowej odmowy akceptu. Odmowa może nastąpić tylko w tych taktywnie wyliczonych wypadkach, przy czym wszelkie inne zastrzeżenia mogą być dochodzone tylko w drodze arbitrażu bez doraźnych skutków bankowych. Odmowa akceptu powinna nastąpić na piśmie, które płatnik doręcza właściwemu bankowi; odpis tego pisma musi być jednocześnie przesłany do wiadomości podawcy faktury. Akcept lub jego odmowa nie pozbawia zarówno płatnika, jak i wykonawcy prawa do późniejszego wystąpienia z roszczeniem zwrotu lub zapłaty. Obowiązkiem wykonawcy — nie zawsze wykonywanym w praktyce — jest przesłanie zamawiającemu w terminie ustalonym dla wystawienia faktury-oryginału tej faktury wraz z potrzebnymi załącznikami. Na podstawie faktury wykonawca sporządza żądanie zapłaty i składa je wraz z kopiami faktury we właściwym dla siebie banku. Uchwała reguluje ponadto szereg innych bardziej szczegółowych zagadnień, jak np. obowiązki banków płatnika i wykonawcy, rozliczenia za prace projektowane oraz kary za zwłokę.

Działalność Instytutu Geologicznego jako inwestora dostosowana została do podanych aktów normatywnych. Jego komórka nadzoru ma obowiązek uregulowania w ciągu bieżącego roku wszelkich stosunków umownych i rozliczeniowych zgodnie z tymi aktami.

Rozmiar wierceń i robót górniczych rośnie z roku na rok; stosowanie wyżej interpretowanych przepisów nastęrcza jednak dużo trudności i nieporozumień między wykonawcami a zamawiającym i dlatego wydaje się rzeczą celową i pilną opracowanie odrębnych przepisów regulujących stosunki prawne w zakresie robót geologicznych, zupełnie różnych co do charakteru i techniki od robót montażowych. Zańcjawanie tych prac leży w kompetencjach i możliwościach resortu geologii.